

УДК 332.1:338.48

Тищук І.В.

Луцький національний технічний університет

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В РЕГІОНІ

У статті проаналізовано основні теорії туризму та регіональної економіки, на основі яких базується формування та регіональний розвиток зеленого туризму, що дозволить сформувати найефективніші шляхи ведення туристичного бізнесу та запобігти руйнівному господарюванню, яке ігнорує соціальні, власне людські потреби і бажання.

Ключові слова: зелений туризм, регіональний розвиток, теорія та концепція регіонального розвитку.

Tyshchuk I.

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF FORMING OF DEVELOPMENT OF GREEN TOURISM IN THE REGION

The article analyzes the basic theory of tourism and the regional economy on the basis underlying the formation and regional development of green tourism, which will form the most effective ways of doing travel business and to prevent damaging the economy, which ignores the social, the actual human needs and desires.

Keywords: green tourism, regional development theory and regional development concept.

Тыщук И.В.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМА В РЕГИОНЕ

В статье проанализированы основные теории туризма и региональной экономики на основе, которых базируется формирование и региональное развитие зеленого туризма, что позволит сформировать наиболее эффективные пути ведения туристического бизнеса и предотвратить разрушающее хозяйствование, которое игнорирует социальные, собственно человеческие потребности и желания.

Ключевые слова: зеленый туризм, региональное развитие, теория и концепция регионального развития.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У даний час у туристичному бізнесі зелений туризм займає свою визначену нішу на туристському ринку. Сучасні наукові дослідження засвідчують, що прискорений розвиток зеленого туризму може відіграти роль каталізатора структурної перебудови економіки, забезпечити демографічну стабільність та розв'язання соціально-економічних проблем. Таким чином, окреслюється проблема пошуку шляхів ефективного регіонального розвитку зеленого туризму та детального вивчення факторів, які впливають на нього.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. В Україні на сьогоднішній день найбільш сформованою можна вважати систему наукових поглядів на зелений туризм, які пов'язані з дослідженням географії туризму просторових аспектів розміщення туристичних ресурсів, розробкою методології формування та розвитку територіальних рекреаційних систем. Вагомий внесок у розвиток цих ідей зробили провідні українські вчені О. О. Бейдик, Ю. А. Заставний, Ю. Зінько, М. М. Крачило, В. Ф. Кифяк, О. О. Любіцева, І. В. Сміль, Т. Г. Сокол, Н. В. Фоменко, Б. П. Яценко та інші.

Економічні дослідження проблематики розвитку зеленого туризму відображені в працях українських фахівців Л. Г. Агафонової, І. В. Бережної, М. Борушчака, Б. В. Буркинського, Т. П. Галушкіної, З. В. Герасимчук, Л. М. Грановської, Л. С. Гринів, В.

А. Голяна, М. В. Гудзь, П. В. Гудзь, Б. М. Данилишина, М. І. Долішнього, Л. П. Дядечко, В. К. Євдокименка, В. С. Кравціва, М. П. Крачила, С. П. Кузика, Мальської, Н. А. Мікули, Т. І. Ткаченко, М. А. Хвесика, Є. В. Хлобистова, В. І. Цибуха, Л. М. Черчик, І. М. Школи, М. В. Щурика та інших.

Широке коло питань проблематики зеленого туризму досліджують зарубіжні вчені К. Дронг, В. Котлінський, Я. Маєвський, С. Медлік, Я. Сікора та ін. Незважаючи на це, ряд аспектів цієї актуальної проблеми у нових економічних умовах залишаються ще недостатньо вивченими і потребують більш глибоких досліджень.

Цілі статті. Метою даної статті є обґрунтування нових підходів у дослідженні розвитку зеленого туризму, пов'язаних з розширенням предмета дослідження, що охоплює регіональні особливості ведення туристичної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Теорія – це найбільш адекватна форма наукового пізнання, система достовірних, глибоких та конкретних знань про дійсність, яка має струнку логічну структуру і дає цілісне, синтетичне уявлення про закономірності та суттєві характеристики об'єкта. Залежно від рівня узагальнення розрізняють метатеорію (фундаментальне знання) та теорію середнього рівня (фактуалістичне знання). Фундаментальне знання здатне дистанціюватися від конкретних ознак досліджуваного об'єкта, зосередитися на з'ясуванні сутності предмета аналізу, тобто зрозуміти і рефлексувати глибинні якості туризму. Фактуалістичне знання характеризується своєю конкретністю та предметністю. Теоретичне знання формується на основі якісного опрацювання знання практичного і є результатом узагальнення та концептуалізації даних спостереження, накопиченого досвіду. Таке знання «повертає» практиці сутнісне уявлення про неї, озброює її методологічними порадами. Теорія здатна передбачати розвиток подій, сприяти розробленню перспективних сценаріїв «бажаного майбутнього», у т. ч. щодо перспектив розвитку зеленого туризму.

Дослідження розвитку зеленого туризму можна розподілити на теоретичні, пов'язані з напрацюванням науково-методичних засад територіальної організації використання ресурсного потенціалу, та прикладні, основною метою котрих є створення рекомендацій для активізації туристичної діяльності та разом з тим повній охороні та раціональності при використанні туристичних ресурсів. У туризмі впродовж тривалого часу використовували описовий метод дослідження. Він був панівним до середини ХХ ст. На межі 50–60-х років у цій галузі почали все ширше застосовувати метод лінгвістичного аналізу, що в другій половині ХХ ст. задав важливий науковий напрям дослідження.

Останнім часом з'явилися нові підходи у дослідженні розвитку зеленого туризму, пов'язані з розширенням предмета дослідження, що охоплює регіональні особливості ведення туристичної діяльності. Цей розвиток досліджень польський учений А. Ковальчик пояснює такими причинами: відсутністю відповідного масиву статистичних даних стосовно поведінки в туризмі; незначною кількістю фундаментальних праць в галузі туризму; міцними зв'язками туризму з соціологією та психологією; застосуванням нетрадиційних методів дослідження (інтерв'ю, спостереження, анкетування і под.); специфікою предмета дослідження, тісно пов'язаного і з природним, і зі суспільно-культурним середовищем. Вагомим чинником, наш погляд, стали також зміни у самому туризмі – колись незначне використання ресурсного потенціалу в туризмі через його елітарність і мало чисельний рух у середині ХХ століття перетворилося на переважно хижачьке використання туристичних ресурсів, через масовість, багатомільйонність так як туризм охопив широкі верстви населення.

Важливе значення у розвитку зеленого туризму має *теорія розвитку туризму*, що безпосередньо пов'язана з теорією стадії економічного зростання, яку розробив американський економіст-історик У. Ростоу. Згідно з його концепцією, суспільство налічує п'ять стадій зростання: традиційне суспільство; накопичення передумов для

піднесення (стартова стадія); стадія піднесення; період досягнення економіко-технічної зрілості, тобто стабільності, й період масового споживання. До основних умов функціонування згаданої теорії належить мобілізація внутрішніх та іноземних інвестицій задля прискорення економічного зростання. Розвиток зеленого туризму й інших галузей і сфер людської діяльності у країнах, які розвиваються, і тих, що не перебувають на стадії економічного піднесення, дуже залежні від рівня інвестування зацікавлених розвинутих країн світу. Отже, розвиток зеленого туризму в регіоні з переважанням певних ресурсів тісно пов'язаний зі стадією економічного розвитку, тобто зі стадією піднесення, коли створені сприятливі умови для мобілізації внутрішніх та іноземних інвестицій у розвиток зеленого туризму.

У розрізі теорій розвитку зеленого туризму доцільно розглянути *теорію периферії в розвитку туризму*. До перших авторів теорії периферії, яка виявилася антитезою теорії центральних місць, належав німецький учений В. Крісталлер. Суть цієї теорії полягає в обґрунтуванні просторової організації розселення в пошуку певної регулярності сфери послуг. На думку вченого, учасники туристичних походів намагаються задовольнити туристичні потреби поза межами міських поселень, тобто центрами цивілізаційних зосереджень, освоюючи позаміський простір зелених зон довкола великих міст та їх агломерацій, багатий насамперед на природні туристичні ресурси. Ці ж туристи, врешті-решт, зможуть і, напевне, захочуть відвідати центри агломерацій, але радше задля покупок та з пізнавальною метою.

Екстраполюючи названі особливості на регіони нашої держави, переконуємося, що окремі регіони України теж можна розглядати як периферійні. Скажімо, Українські Карпати, зокрема їх гірська частина та Південь окупованого Криму, де активно розвивалась сфера зеленого туризму, індустріально найменш розвинуті. Хоча, сучасний туризм не можна уявити без досконалої інфраструктури, без розвинутої сфери послуг. Більшість галузей промисловості не сумісні з туристично-рекреаційною діяльністю, тим паче, що така діяльність зумовлює втрату привабливості краю. У такому випадку відпочиваючі відвідують нові малоосвоєні, але туристично привабливі райони, яких потенційно може ставати все менше. Тому периферійність та її активне використання для розвитку туризму – закономірне суспільне явище.

Вважаємо також доцільно розглянути *теорію циклів еволюції туристичного простору*. На початку 80-х років ХХ ст. з'явилася ще одна теорія розвитку туристичного простору. Її розробив учений Р. Батлер. Теорія циклів еволюції туристичного простору пов'язана з розвитком туризму не лише в окремій місцевості, а й у всьому регіоні. Учений назвав шість етапів розвитку туристичного простору.

Перший – етап розвідки пов'язаний із відвідуванням туристично-рекреаційних територій невеликою кількістю людей, переважно індивідуальних туристів, котрих можуть зацікавити природні ресурси або історико-культурні особливості краю, унікальні пам'ятки тощо. На розвідувальному етапі розвитку туристичного простору поодинокі відвідування території майже не впливає на місцеве господарство та життя людей.

На другому етапі – етапі входження – туристи значно частіше відвідують згадану місцевість. Тут уже помітні результати таких відвідин: місцеві жителі починають отримувати доходи за послуги, надані туристам (нічліг, продаж кулінарних виробів, дрібних сувенірів і т.п.).

Третій етап теорії – етап еволюції туристичного простору – Р. Батлер назвав фазою розвитку, на якій туристична діяльність для окремого регіону стає галуззю спеціалізації й основним джерелом надходжень. Кількість туристів у регіоні може наближатися до кількості населення.

Четвертий етап – фаза консолідації. Це означає повний розквіт туристичної функції, якій притаманна оптимізація кількості туристів і домінування місцевої промисловості на ринку туристичних товарів чи послуг. На цій стадії розвитку

туристичні функції починають превалювати. Вони «працюють» на забезпечення найрізноманітніших потреб приїжджих, тобто туристів, котрі вибрали для відпочинку або оздоровлення саме цей регіон, а не інший. Туристична інфраструктура досягає оптимуму й відповідає господарсько-економічній доцільності, але разом з тим значно посилюється антропогенне навантаження на туристичні ресурси.

П'ятий – етап стагнації (застою), що характеризується гальмуванням розвитку туристичних функцій. Зменшення напливу відпочиваючих зумовлює економічні труднощі: знижується рентабельність готельних комплексів, унеможлиблюється сплата кредитів, наданих на будівництво відповідних об'єктів та ін. У регіоні зростає соціальне напруження (злочинність, погіршуються стосунки між приїжджим і місцевим населенням).

На шостому етапі розвитку туристичного простору відбувається занепад туристичних функцій, що спричиняє відчутне зменшення відвідувачів регіону. Цей процес супроводжується закриттям готелів, ресторанів та інших інфраструктурних об'єктів або їх перепрофілюванням, яке вже не стосується туризму. Врахування специфіки дії теорії циклів еволюції туристичного простору в практичній діяльності може запобігти занепаду туристичних функцій регіонів України.

Важливе значення у розвитку зеленого туризму також має *теорія абсолютних переваг у туристичній індустрії*. Справді, деякі країни мають унікальні туристичні ресурси: рідкісні природні місця, такі як Ніагарський водоспад у США, гора Джомолунгма в Непалі та ін.; пам'ятники архітектури та мистецтва – піраміди фараонів у Єгипті, Тадж Махал в Індії, Акрополь у Греції, Колізей в Італії тощо. Унікальні природні пам'ятники та витвори мистецтва, створені людиною, визначають монопольне становище тієї чи іншої країни і спонукають туристів приїздити до неї.

Свою абсолютну перевагу така країна чи регіон може ще більше посилити інноваційною політикою, яка дозволяє їй створювати специфічні продукти зеленого туризму (питні мети, сон на вулику тощо) і тим самим забезпечувати собі хорошу спеціалізацію в туризмі.

Інновації в туристичному секторі здебільшого охоплюють індустрію гостинності, яка все більше використовує новітні, технології в готельному бізнесі та індустрії розваг, формування нового туристичного продукту і маркетинг. Завдяки застосуванню передових методів управління та активному використанню сучасних інформаційних засобів і нових матеріалів, інновації також можуть істотно знизити ціну туристичного продукту.

Н.Д. Кондратьєв розвинув *теорію великих хвиль* де розкрив характер сукупного впливу взаємопов'язаних факторів, що проявляються в коротко-, середньо- та довгострокових тенденціях ринкової кон'юнктури.

Дослідження кон'юнктури туристичного ринку передбачає виявлення кола умов та факторів, що в даний час найсуттєвіше впливають на формування попиту та пропозиції на внутрішньому та міжнародному ринках (в залежності від масштабів та напрямку діяльності), визначення сили та напрямку їх впливу з метою прогнозування кон'юнктурних змін на певний термін. Основними етапами дослідження кон'юнктури ринку туристичних послуг є: а) поточні спостереження, зосереджені на зборі, оцінці, систематизації та первинній обробці інформації про стан ринку; б) аналіз кон'юнктурної інформації з метою визначення тенденцій та закономірностей формування кон'юнктури даного ринку; в) прогноз кон'юнктури досліджуваного ринку, що є основою розробки стратегії і тактики діяльності туристичного підприємства з посилення конкурентних позицій. В даному випадку, доцільно зважати на кон'юнктуру попиту та пропозиції, а також на цінову та товарну кон'юнктуру.

Теорія двох туристичних секторів. Теорія двосекторної економіки як провідної теорії економічного зростання започаткована із середини 50-х років ХХ ст. Її творцем був А. Льюїс, лауреат Нобелівської премії. За цією моделлю розвиток економіки

розглядають системою двох секторів: традиційного сектора з натуральним сільським господарством, яке характерне прихованим перенаселенням і високопродуктивним сектором промисловості міських територій, що поглинає надлишок робочої сили зі сільської місцевості.

Зауважимо, що останнім часом український уряд намагається спрямувати цей мало контрольований процес у русло офіційного бізнесу (малого). Наприклад, у Карпатах він все більше репрезентується саме як зелений туризм.

Модель сприйняття туристичного простору. Автором цієї моделі вважається Й. Міссек (1977 р.). Він обґрунтовує туристичний простір як сприйняття людини з певною культурою, стереотипом відчуття простору. На, наш погляд, дуже важливим у сприйнятті туристичного простору є і стан загального господарювання позаміських територій, зокрема зеленої зони міста, яка поділяється на паркову, лісопаркову та лісогосподарську частини. Адже в основу такого групування покладено інтенсивність відвідувань відпочиваючими приміських зелених територій, тобто їх притягувальна сила, а також наявність транспортного сполучення, відстань від міської забудови і навіть якість та стан лісонасаджень, що може притягувати або відштовхувати потенційних туристів.

Концепція системності та модель рекреаційної системи. Концепцію системності в рекреаційній і туристичній діяльності запропонували російські вчені В. Преображенський і Л. Мухіна ще 1969 р. За їхньою версією, сукупність явищ, пов'язаних із рекреаційною діяльністю (куди ми зараховуємо і сферу зеленого туризму), необхідно розглядати як систему, складену з різних, але взаємопов'язаних елементів. Системність дає змогу повніше і точніше вивчати окремі елементи системи, залучені до сфери рекреаційної (туристичної) діяльності, зокрема такі її властивості, як функціональність, цілісність, ієрархічність, стійкість та динамічність.

В нашому дослідженні доцільно *розглянути модель рекреаційної системи* яку розробив А. Преображенський (1975 р.). Її розглядають як соціальну систему – складну, управляючу і частково самоуправляючу, утворену зі взаємопов'язаних підсистем – відпочиваючих, природних і культурних, територіальних комплексів, технічних систем, обслуговуючого персоналу й органу управління. Дещо пізніше Н. Недашківська (1983 р.) використала цей підхід для аналізу регіонального туристичного комплексу Українських Карпат, виокремивши функціональні групи: група галузей центрального ядра курортне, туристичне господарство; галузі виробничого обслуговування (будівництво, транспорт, сільське господарство); галузі з підготовки туристичне господарство); галузі виробничого обслуговування (будівництво, транспорт, сільське господарство); галузі з підготовки спеціалістів; галузі зі забезпечення потреб рекреаційного господарства (проектно-конструкторські бюро, науково-дослідні інститути, спеціалізовані органи управління).

Великою відвагою і науковою передбачливістю В. Преображенського є, те, що центром моделі рекреаційної системи у період розквіту тоталітарного комуністичного режиму він вважав людину (відпочиваючих). Відносини з іншими підсистемами у моделі вчений розглядав як залежні від соціальних, вікових, національних, регіональних та індивідуальних особливостей групи або окремої людини стосовно інших підсистем.

В кінці ХХ століття з'явилися нові концентрації розвитку рекреаційного господарства. Одна з них – *концепція «соціокультурних систем»* російського вченого Д. Ніколаєнка. Він вважає, що модель територіально-рекреаційної системи застаріла, бо відповідала потребам замкнутої радянської системи господарювання. У сучасних умовах, що склалися на пострадянському просторі й у світі, повинен «запрацювати» новий підхід, ґрунтований на соціокультурній спільності етнотериторій. Незважаючи на всю зовнішню привабливість, ця концепція, на думку львівських вчених О. Шаблія та С. Кузика, заполітизована і постає науковим обґрунтуванням геополітичної концепції російського експансіонізму. Стосовно периферійного змішаного

соціокультурного середовища, яким є АР Крим, Д. Ніколаєнко зазначає: «...Рекреація в цьому анклаві споконвічно відіграла і продовжує відігравати чітку визначену соціокультурну роль. Для Криму це означає, що в державі Україна немає жодної можливості взяти рекреацію в Криму виключно під свій контроль, це призвело б до повного розвалу рекреаційної структури і спричинило б важкі ускладнення у взаєминах України з Росією». Нажаль, сучасна політична ситуація в Україні підтверджує думку львівських науковців.

Концепція ареалу (території) туристичної активності. (TBD – англ. Tourist Business District) використовується для аналізу просторової організації і функціонування туризму в багатофункційних міських центрах. Сутність концепції, розробленої Гетцом (1933 р.), полягає в тому, що у містах з розвинутою туристичною функцією туристичні послуги і більшість туристичного бізнесу сконцентровані в центральній частині міста або поблизу, в так званому середмісті. Оптимальні умови для розвитку міського туризму (і це принципове положення) зосереджені переважно у центральній частині агломерації, де сконцентровано такі атрактивні об'єкти, як пам'ятки історії й архітектури, виставкові зали, театри та конференцзали, торговельні й харчові комплекси, різноманітні бюро, довідкові служби, готелі тощо. Їх компактне, доступне для пішоходів розташування, сприяє якісному обслуговуванню відвідувачів і високій туристичній активності саме у центральній частині міста.

Концепція розвитку туризму як зустрічі культур. Суть її полягає у тому, що туристичні центри є місцем зустрічі представників різних культур, носії котрих – приїждже і місцеве населення. Внаслідок такої «зустрічі» відбувається взаємне зацікавлення, пізнання, можливе взаємопроникання культур. Однак може скластися ситуація, коли приїждже і навіть місцеве населення почуватимуться некомфортно, а в гіршому випадку – ображеними, що може зумовити конфлікт. У такому випадку, зауважує А. Ковальчик, необхідно або оминати таку місцевість, або змінювати поведінку обох сторін, аби запобігти такому непорозумінню.

Отже, питання поведінки туристів в іншому культурному середовищі, здатність до сприйняття культури і традицій місця перебування сучасна наука розглядає як засіб його популяризації та розвитку зеленого туризму.

Концепція самознищення розвитку туризму пов'язана з екологічним станом рекреаційних територій. Якщо попередня концепція більше стосується моральних засад розвитку туризму, то концепція самознищення туризму пов'язана з негативною зміною рекреаційних територій, що здійснюється внаслідок проведення масових туристично-рекреаційних занять.

Отже, неконтрольований розвиток зеленого туризму посилює його антропогенний тиск на рекреаційні території, призводить до самознищення туризму, де про подальший розвиток не може бути й мови. Усе це вимагає наукового обґрунтування туристично-рекреаційних навантажень і вивчення економічної доцільності розвитку туризму.

Концепція туристичної урбанізації. Туристичні міста становлять нову та виняткову форму урбанізації, що виникли внаслідок розвитку обслуговуючих функцій з наданням переважно туристично-рекреаційних послуг. На відміну від промислових міст, заснованих в індустріальну епоху, туристичні міста є продуктом самої індустріалізації, під час якої виникла особлива потреба в оздоровленні й створенні поселень із набором міських послуг. Такі міста масово почали виникати наприкінці XIX – початку XX ст..

Міста, котрі виконують туристично-рекреаційні функції, суттєво відрізняються від інших, насамперед від промислових міст. Адже їхня діяльність несумісна з промисловістю, розміщенням виробництв, що може зашкодити навколишньому середовищу, туристичним ресурсам, здоров'ю населення, відпочиваючим. Лікувальні й оздоровчі функції таких міст вимагають наявності в них чистого повітря, охайних парків, просторих зелених зон, екологічно чистих туристичних ресурсів, сучасної соціальної інфраструктури та ін.

Концепція туристичної функції. Важливе місце в науковому дослідженні зеленого туризму займає аналіз ролі туристичної функції в суспільно-економічному розвитку населених пунктів та регіонів. Під туристичною функцією ми розуміємо будь-яку суспільно-економічну діяльність в населеному пункті чи регіоні, спрямовану на обслуговування туристів та задоволення певних туристичних потреб.

Загалом прийнято вважати, що туристична функція є високо розвиненою, коли показник Р. Барет'є і П. Дефферта досягає рівня 100, тобто коли кількість місць для ночівлі туристів є рівна кількості постійних мешканців. У Польщі, наприклад, прийнято, що туристична функція є головною або однією з головних суспільно-економічних функцій місцевості, коли показники Барет'є і Дефферта перевищують рівень 50, а показник Шнайдера – 500.

Отже, більшість сучасних теорій і концепцій туризму загалом та зеленого туризму зокрема мають широке спрямування. Їх дослідження передбачає врахування не лише стану обслуговування, а й індивідуальних особливостей поведінки туристів, при цьому наноситься значний економічний збиток, який дорівнює вартісній оцінці деградації туристичних ресурсів і забруднення навколишнього середовища в результаті туристичної діяльності.

Як засвідчують наукові дослідження, прискорений розвиток зеленого туризму може відіграти роль каталізатора структурної перебудови економіки, забезпечити демографічну стабільність та сприяти вирішенню соціально-економічних проблем, стати вагомим фактором перспективного розвитку сільських територій. Дослідження Всесвітньої туристичної організації (ВТО) стверджують, що індустрія зеленого туризму визнається як суттєвий, найбільш динамічно зростаючий сектор світового туристичного продукту.

Тому вважаємо за доцільне, проаналізувати також основні теорії регіональної економіки, які мають місце у розвитку зеленого туризму.

Концепція формування особливостей та розвитку зеленого туризму, на нашу думку, повинна базуватись на систематизації *теорій регіоналістики*, оскільки розвиток такого ринку окреслюється певними територіальними межами, що зумовлює необхідність розробки методологічних засад його функціонування за теоріями регіонального розвитку. Основними теоріями регіоналістики, положення яких є визначальними для формування розвитку зеленого туризму, на нашу думку, є такі:

- *теорія розміщення* (І.Г. Фон Тюнена, А.Вебера, В.Крісталера, Б.Беррі), одна з перших теорій регіонального розвитку. І.Г. Фон Тюнен в своїх дослідженнях обґрунтував концепцію побудови моделей розміщення сільського господарства концентричними колами навколо ринку збуту продукції [1]. Таким чином на його думку, найвищий прибуток можна було отримати завдяки вдалому розміщенню.

Зважаючи на основні положення даної теорії, оптимальне розміщення осередків зеленого туризму в регіоні, враховуючи низку факторів та умов (наявність кваліфікованого персоналу, матеріально-технічної бази, географічне розташування, інфраструктурне забезпечення), дозволить забезпечити ефективне функціонування ринку зеленого туризму в регіонах України. Положення теорій розміщення стануть базовими при оцінці розвитку зеленого туризму в регіонах України;

- *теорія «центр периферія»* (Дж.Фрідман), яка передбачала мінімальне втручання держави в економіку регіонів. Згідно цієї теорії зниження міжрегіональних балансів більше не розглядалося як першочергове завдання держави, а пропонувалась підтримка окремих, пріоритетних для економіки регіонів, що згодом мали стати своєрідним локомотивом для інших. Постійне домінування центру над периферією забезпечується постійною інноваційною діяльністю: у центрі найбільш інтенсивні контакти, доступ до інформації, ресурсів тощо [3]. На нашу думку, саме децентралізація влади, проведення адмінреформи та зростання бюджетної самостійності громад є оптимальним варіантом для розвитку діяльності зеленого туризму в регіонах України і який буде стимулювати

до розвитку інші сфери діяльності, що в свою чергу призведе до більшого наповнення державного бюджету країни;

- *теорія полюсів зростання* (Ф.Перру, Ж.Будвіль, Х.Лаусен, П.Потье). Представники цієї теорії обґрунтували галузі виробництва за тенденціями їх розвитку, виокремивши ті з них, які розвиваються досить низькими темпами, та ті галузі, що дають поштовх розвитку іншим [4].

Розвиток регіонального ринку зеленого туризму в даному випадку розглядається як високоприбутковий сектор економіки, розвиток якого матиме значний вплив на соціально-економічний ефект для регіону шляхом стимулювання розвитку суміжних до зеленого туризму сфер а також і те, що Україна має всі можливості для залучення рекреантів із сусідніх держав, забезпечувати їх інформацією, обмінюватися досвідом з країнами сусідами. На нашу думку, полюсом зростання можуть бути як окремі регіони так і територіально не обмежені регіональні системи, що дозволяють використовувати у своїх діяльності інноваційні для всіх регіонів України підходи. Положення теорій полюсів росту зумовлюють потребу оцінки впливу зеленого туризму на соціально-економічний розвиток регіону в цілому;

- *теорія дифузії нововведень* (Т. Хагерстранд, Г.Мюрдаль). Дана теорія є одним із нових напрямів в теорії регіоналістики і вперше згадується в публікації Т.Хагерстранда «Дифузія інновацій як просторовий процес» [5]. В основу своїх досліджень вчений поклав вивчення процесів дифузії на основі нововведень у сільському господарстві за допомогою імітаційного підходу. Даний імітаційний підхід дозволяв описати процес нововведень на території на основі використання таких понять як відстань, поле, контакт, інформація. Структура імітаційної моделі ґрунтується на сукупності принципів, які виражають основні закономірності поширення і отримання інформації про інновації. Одне покоління інновацій має чотири стадії, що мають хвилеподібний характер: виникнення, дифузія, накопичення та насичення [2, с.17].

Отже, згідно з теоріями Т.Хагерстранда і Г.Мюрдаля створення сприятливих умов для інноваційного розвитку менш розвинених регіонів є основним принципом регіонального розвитку, а основним чинником –нововведення. Положення теорії дифузії інновацій передбачає необхідність поширення інноваційних технологій в діяльності зеленого туризму, як необхідної умови його функціонування. Інновації передбачають нововведення, що в свою чергу призводить до позитивних змін в якості наданні рекреаційних послуг, які характеризуються кращими споживчими якостями порівняно з попередніми і це дає змогу для забезпечення конкурентоспроможності регіонального ринку зеленого туризму;

- *теорія геомаркетингу* (А.Шоу, Л.Уелд) Дана теорія є актуальною для нашого дослідження, в основу цієї теорії покладено відносини між центрами бізнесу і ринковими зонами, що до них прагнуть. Дані відносини в просторовому аспекті розглядаються як на рівні регіону, так і на рівні міста та населеного пункту. Важливою дана теорія є для нашого дослідження тому що, її концепція в галузевому аспекті використовується для оптової, роздрібною торгівлі та сфери послуг. Саме в межах геомаркетингу проводяться дослідження просторових характеристик ринків. Географічна сегментація яких здійснюється на основі виділення різних зон для розробки диференційної регіональної маркетингової стратегії, в якій взято за основу гіпотезу про залежність ринкової поведінки покупців від регіональних факторів.

Виходячи з вище наведеного, можемо зауважити що, теорії регіональної економіки дозволяють виокремити методологічне спрямування дослідження механізмів формування та розвитку зеленого туризму в Україні.

Окрім зазначених, при дослідженні розвитку зеленого туризму, вважаємо за доцільне врахувати основні положення наступних інституційних теорій:

- *теорія інституціоналізму* (Дж.Гобсон, Т.Веблен, Дж.Коммонс, Ф.Перру та ін.), що дозволить розглядати діяльність зеленого туризму, як систему соціальних інститутів, що забезпечує його функціонування На цій теорії базується розуміння

сутності такого виду діяльності та сукупність норм і правил його функціонування та розвитку;

- *теорія інформаційного суспільства* (Д.Белл, О.Тоффлер) яка вказує на необхідність розвитку сфери послуг, що стає передумовою формування та розвитку сфери зеленого туризму;

- *теорія едьюкементу* (Х.Раскін), теорія яка з'явилася у науці про туризм на початку ХХІ ст., суть якої полягає у змісті освіти й організації здобуття знань через різні форми організації та самоорганізації змістовного дозвілля. Саме з цієї метою доцільно запровадити та поглибити теоретичні основи едьюкементу (едьюкемент – це освіта + розваги) як наукової категорії [6].

Проведемо систематизацію зазначених теорій та визначимо основні їх положення для формування концептуальних засад регіонального розвитку зеленого туризму (таблиця 1.1.).

Таблиця 1.1.

Аналіз теорій регіонального розвитку зеленого туризму*

Теорії та концепції	Представники	Основні характеристики теорії
1	2	3
<i>Теорії розвитку туризму</i>		
Теорія розвитку туризму	У.Ростоу, Р.Пребіш	Суспільство налічує п'ять стадій економічного зростання: традиційна, стартова, піднесення, стабільність, масове споживання
Теорія периферії в розвитку туризму	В.Крісталлер	Суть даної теорії полягає в обґрунтуванні просторової організації розселення в пошуку певної регулярності сфер послуг
Теорія циклів еволюції туристичного простору	Р.Батлер	Розвиток регіону як туристичної «дестинації» відбувається циклічно і проходить декілька етапів: розвідки, входження, еволюції, консолідації, стагнації, занепад
Теорія абсолютних переваг у туристичній індустрії	Д.Рікардо	Унікальні природні пам'ятники та витвори мистецтва, створені людиною, визначають монопольне становище тієї чи іншої країни і спонукають туристів приїздити до неї
Теорія великих хвиль	Н.Кондратьєв	Дослідження конюнктури туристичного ринку. Дозволяє виявити умови та фактори, що впливають на формування попиту та пропозиції
Теорія двох туристичних секторів	А.Льюїс, Е.Коген	Поділ туристичного обслуговування на інституційовані та неінституційовані суб'єкти (сектори) господарювання
Модель сприйняття туристичного простору	Й. Місек, С. Ліщевський	Обґрунтовує туристичний простір як сприйняття рекреанта з певною культурою стереотипом, відчуття простору
Концепція системності	В.Преображенський, Л. Мухіна	Обґрунтовує, що рекреаційну діяльність (куди ми відносимо і зелений туризм) необхідно розглядати як систему, складену з різних, але взаємопов'язаних елементів
Модель рекреаційної системи	В.Преображенський, Недашківська, О.Любіцева	Дозволяють виокремити природні й культурні територіальні комплекси не лише як ресурси, а й умови задоволення рекреаційних потреб
Концепція «соціокультурних систем»	Д.Ніколаєнко	Пропонує новий підхід, ґрунтований на соціокультурній спільності етнотериторій
Концепція ареалу (території) туристичної активності	Л.Гетц	Сутність даної концепції, полягає в тому, що у містах з розвинутою туристичною функцією туристичний бізнес сконцентрований в центральній частині міста
Концепція розвитку туризму як зустрічі культур	А.Ковальчик	Суть її полягає у тому, що соціокультурне середовище створене під час зустрічі представників різних культур, може стати притягальною силою і сприяти збільшенню туристів
Концепція самознищення розвитку туризму		Розкриває вплив неконтрольованого розвитку зеленого туризму на рекреаційні території.
Концепція туристичної урбанізації		Дозволяє розвивати туристичну підприємливість, щоб змінити систему сільської забудови аби досягти іншого статусу
Концепція туристичної функції	М.Мальська	Розкриває вплив розвитку зеленого туризму на обслуговування та задоволення певних туристичних потреб, тобто на активізацію сфери послуг в регіоні
<i>Теорії регіональної економіки</i>		
Теорія розміщення	В.Крісталера	Виокремлення зон спеціалізації як фактора регіонального розміщення туристичних об'єктів
Теорія «центр периферія»	Дж.Фрідман	Визначення та підтримка пріоритетних для національної економіки регіонів розвитку зеленого туризму
Теорія полюсів зростання	Ф.Перру, Ж.Будвіль, Х.Лаусен, П.Потьє	Сфера зеленого туризму розглядається як високоприбуткова, розвиток якої генеруватиме значний соціально-економічний ефект для регіону шляхом стимулювання розвитку суміжних до зеленого туризму сфер

Теорія дифузії нововведень	Т. Хагерстран, Г.Мюрдаль	Інноваційні технології, передбачаються як необхідна умова розвитку і функціонування зеленого туризму
Теорія геомаркетингу	А.Шоу, Л.Уелд	Дослідження ринку зеленого туризму у просторовому аспекті з позиції оцінки конкурентів, попиту та пропозиції.
Теорія інституціоналізму	Дж.Гобсон, Т.Веблен	Виокремлення інститутів та інституцій як системи соціальних організацій, що забезпечує функціонування сфери туризму
Теорія інформаційного суспільства	Д.Белл, О.Тоффлер	Виокремлення сфери послуг у сучасних умовах розвитку зеленого туризму як пріоритетної
Теорія едьюкементу	Х.Раскін	Обґрунтовує доцільність змісту освіти й організації здобуття знань через різні форми організації та самоорганізації дозволя

* сформовано автором

Висновки. Наведені вище теорії є невід'ємною частиною формування концептуальних засад регіонального розвитку зеленого туризму. Основні їх положення, вважаємо за доцільне враховувати у формуванні ефективних напрямків розвитку зеленого туризму в регіоні.

Таким чином, основними елементами формування та розвитку зеленого туризму в першу чергу є: розвинена інфраструктура, екологічно чисті території, високий рівень туристичного обслуговування та ін.

Крім того, зелений туризм повинен розвиватися на засадах збереження та відтворення природних систем, підтримки їх життєздатності та функціональності, раціонального рекреаційного природокористування і доступності цінних рекреаційних ресурсів нині та в майбутньому, що забезпечить умови поліпшення якості життя та здоров'я населення країни, зростання його благополуччя, екологічної та економічної безпеки

Список використаних джерел

- 1.Розміщення продуктивних сил України: Навч.-метод.посібн. для сам ост.вивч.дисц. / С.І. Дорогунцов, Ю.І. Пітюренко, Я.Б. Олійник та ін. – К.: КНЕУ, 2000. -364 с
- 2.Герасимчук З.В. Циганюк Н.С. Логістична рекреаційна система регіонів України: основи формування та розвитку: Монографія / З.В. Герасимчук, Н.С. Циганюк. – Луцьк, 2014 – С.14
- 3.Ларіна Р.Р. Теоретико-методологічні основи формування регіональних логістичних систем: Дис.док.ек.наук / Р.Р. Ларіна. – Донецьк, 2005.
- 4.Герасимчук З.В. Регіональна політика сталого розвитку: теорія, методологія, практика: Монографія / Герасимчук З.В. – Луцьк, 2014. – С.62.
- 5.Hagerstrand T. Innovation diffusion as a spatial process \ Т.Hagerstrand. – Chicago, University of Chicago Press, 1967.
- 6.Матвійчук Л. Раціоналізація використання та охорони туристичних ресурсів: діагностика та механізм забезпечення: Монографія / Л. Матвійчук. – Луцьк: Волиньполіграф, 2011. 340 с.

Рецензент д.е.н., професор Матвійчук Л.Ю.